

Poetik og Politik

En analyse af Vergils rolle som digter og hans forhold til Augustus
og et forsøg på en forklaring af *Georgika* IV¹

Af Bjørn Paarmann

Vergils *Georgika* er et meget smukt digt. Det er måske ligefrem det bedste digt af romernes største digter.² Men *Georgika* er også et meget svært digt,³ hvilket er årsagen til at det aldrig har været rigtigt populært og nok heller aldrig bliver det.⁴ Det er ikke kun de mange mytologiske allusioner og litterære henvisninger, der gør læsningen vanskelig. De kan for de flestes vedkommende klares med en god kommentar, der kan fortælle læseren, hvad især den kildekritiske forskning og strukturalisterne har opklaret om Vergils arbejdsmetoder. Det rigtige problem er snarere, at man på trods af mange anstrengelser stadig ikke er nået til en klar forståelse af, hvad *Georgika* egentlig handler om.

Det man i dag kan blive enig om, er at *Georgika* ikke, eller rettere ikke kun,⁵ er et læredigt i landbrug i den hesiodeiske tradition, men at den indeholder en dybere mening. Det ses især af de mange digressioner, der handler om noget helt andet end landbrug, men allertydeligst bliver det dog i midten af fjerde bog. Her forlades emnet biavl helt til fordel for *epylliet* om Aristæus, biavlernes skytsgud, og historien om, hvordan han mistede sine bier, og hvordan han fik nogle nye, og hvordan han dermed kom til at forvolde Eurydikens død, hvilket giver anledning til at fortælle historien om Orfeus og Eurydike, der ikke har meget med landbrug og bier at gøre. Det er netop meningen med denne myte og dens betydning for hele *Georgika*, forskerne har sværest ved at analysere.

Sætter man sagen på spidsen, kan man sige, at *Georgika* er det mest afholdte digt blandt specialister, men at specialisterne ikke helt kan finde ud af, hvad det er, de holder af.⁶ Naturligvis, kan man indvende, er det muligt at holde af noget uden at forstå det til bunds, og man behøver ikke nødvendigvis altid lede efter forklaringer på alting. Det var i hvert fald Wilkinsons synspunkt, da han opgav at finde en mening

¹ Jeg vil gerne takke Karsten Friis-Jensen, der som vejleder i min sidefagssuppleringsopgave i efteråret 2000 hjalp mig med at spore mig ind på dette emne og undervejs i at styre uden om de værste faldgruber. Jeg skylder også Christian Gorm Tortzen en tak for hans opfordring til at aflevere opgaven til *Aigis*. Sammen med Marianne Pade læste han også korrektur på den; de to rettede en mængde fejl og kom hver især med forskellige forslag til ændringer og forbedringer, hvoraf jeg har fulgt de fleste. Jeg er dem begge taknemmelige for dette store arbejde.

² Parry 1972, 35, Segal 1989, 36.

³ Klingner 1931, 184.

⁴ Parry 1972, 36.

⁵ Spurr, 1986.

⁶ Otis 1964, 407: "By and large I think it fair to say that this great poem has been admired rather than understood: this is the primary reason why the meaning of the contrast of books (...), the animal symbols, and the *Aristaeus-Orpheus* has been so often missed."

med *Georgika* og konkluderede om fjerde bogs slutning, at det var naturligt for Vergil at slutte skildringen af bierne af med deres død og historien om Aristæus, mens det var helt tilfældigt, at han valgte myten om Orfeus og Eurydike.⁷

Wilkinson er siden blevet kritiseret fra alle sider af forskningen for at være uprofessionel og undvigende ved at påstå, at Vergil kunne have fundet på at gøre noget som helst tilfældigt, og ved ikke at tilfredsstille læseren, der hungrer efter en forklaring på den dybsindige og rige poesi.⁸ Desværre er hans synspunkt blevet aktuelt igen, idet fortalernes for den nye litterære teori om åbne og lukkede slutninger på næsten samme måde nægter at tage stilling til betydningen af *aristæusepylliet*. Således konkluderede vergilforskeren Thomas om fjerde bog: "We have a choice: either we accept that this is an 'open' ending, (...), or we can try to impose a closed ending on the poem, a natural human, but misguided and disastrous critical, tendency."⁹ Synspunktet er naturligvis ikke blevet mindre pseudovidenskabeligt af at blive gentaget, og argumentets svageste punkt er, at det under dække af ikke at ville pålægge Vergil en mening, han ikke har haft, pålægger ham ikke at have haft nogen mening.

Aristæusepisoden har krav på at blive analyseret og tolket, for hvis man ikke forstår slutningen af et værk, forstår man heller ikke værket selv. Dertil kommer, at det forlængst er blevet bevist, at *Georgika* er en uadskillelig del af forfatterskabet. Den er et overgangsdigt mellem *Bukolika* og *Æneiden*, idet den tager udgangspunkt i det første og peger frem mod det andet digt,¹⁰ og dermed må *Georgika* samtidig også være enten nøglen til det vergilske spørgsmål eller anstødsstenen, som vi falder over, hvis vi ikke kan forstå det.¹¹

Det vigtigste stridsspørgsmål i vergilforskningen er det, der har skilt kontinenterne Nordamerika og Europa i snart halvtreds år. For selv om det er en ubestridelig kendsgerning, at Vergil var Augustus' digterklient og at han hyldede sin patron i sin digtning, skal man ikke have overvejet sagen i lang tid for at indse, at der er nogle problemer i dette forhold. Romernes største poet reduceres på denne måde let til en lille sekretær, der leverer propaganda. Det irriterede Victor Hugo, der kendte Vergil så godt som nogen og havde beundret ham det meste af sit liv, men som undervejs ændrede sit syn på ham, og kaldte ham for en opportunist, som ikke troede på det, som han selv skrev og hvis rigtige muse var "titusinde sestercer."¹² Det har også irriteret mange andre siden Hugo, og ubehaget ved problemet og forslag til at løse det ses f.eks. af en titel som "Virgile et la politique impériale: un courtisan ou un philosophe?"¹³

Men det var først efter Den Anden Verdenskrig, at der kom en radikal løsning på problemet. Med bevidstheden om, hvad moderne totalitære styreformere kunne udrette af rædsler, ville mange, især amerikanere, ikke længere tro, at 'deres' Vergil skulle have indvilget i blindt at stille alle sine digteriske talenter til rådighed for Augustus, som de betragtede som en despot. Vergil måtte have taget afstand fra den

⁷ Wilkinson 1969, 120.

⁸ Otis 1972, 133, Griffin 1985, 269-70; Conte 1986, 130 n. 2.

⁹ Thomas 1991, 349.

¹⁰ Se Klingner i forskningsberetningen, *infra* 5.

¹¹ Otis 1964, 144.

¹² Guiard 1910, 130.

¹³ Michel 1971.

blodbesudlede unge Oktavian, og det mente repræsentanterne for *The Harvard School*, som man kalder *pessimisterne*, at han gjorde ved at indlægge skjult kritik af magthaveren i *Georgika* og *Æneiden* i form af skildringer af forskellige karakterer.¹⁴

Imidlertid indebærer *pessimisternes* løsning flere problemer. For det første er der selve det faktum, at de begynder med en udarbejdet teori, som de først derefter applicerer på teksten, hvor det kan lade sig gøre. For det andet er det kun lykkedes at finde de steder, hvor Vergils såkaldte sande ansigt skulle dukke op, ved at plukke enkelte citater hist og her i de tre værker og ikke ved en sammenhængende analyse af hele bøger. Det svækker ikke alene teorien i sig selv, også selv om man indrømmer, at teorien om the Vergils "two voices" til en vis grad tager højde for dette, men gør også vold mod Klingners ellers anerkendte teori om, at de tre værker udgør en enhed, og at teorier, der passer på enkelte steder, derfor i princippet skal kunne passe overalt. For det tredje, og det er næsten det værste, tror *pessimisterne*, at de med denne teori redder Vergil fra at være magthaverens villige redskab, mens de i virkeligheden sætter ham i en meget mindre misundelsesværdig situation, ikke meget forskellig fra Senecas under Nero. Vergil skulle nemlig ifølge denne skole have accepteret lidt modvilligt ikke alene at arbejde for men også at hylde Augustus, mens hans samvittighed samtidig bød ham at tage afstand fra den førte politik, og han skulle, så godt han nu kunne, have forsøgt at påvirke Augustus, despoten, med sin digtning til at indtage en mere human holdning til sine modstandere. Det er vist ikke det mest ideelle udgangspunkt for at lave stor poesi.

Optimisterne, som især er repræsenteret i Europa, sidder med en langt bedre sag. Allerede i 1935 understregede Klingner nemlig, at man ikke skulle undervurdere Vergils rolle, da han i høj grad selv bidrog til dannelsen af nationalmyten, som Augustus ikke i begyndelsen kunne vide, han skulle få brug for.¹⁵ havde brug for. Et synspunkt, der siden er blevet gentaget, men som jeg mener, man kan føre langt videre.

Begge lejre, *optimisterne* og *pessimisterne*, har nemlig haft en tendens til at undervurdere Vergils rolle og hans egen selvopfattelse. For ser man efter i *Georgika*, hvad han faktisk siger om sig selv, krakelerer billederne af den lille sekretær og af den ubeslutsomme digter, der befinder sig på det forkerte sted på det forkerte tidspunkt, hurtigt.

Jeg foreslår derfor at tage hele problemet op til genovervejelse, idet jeg vil inddrage resultaterne af den samlede forskning om *Georgika* og dermed vise, hvad man med stor sandsynlighed kan konkludere om første halvdel af fjerde bog. Dertil vil jeg lægge de allernyeste teorier, teorier, som aldrig har været samlet før, og som set under én synsvinkel måske, men det skal understreges, at det er en hypotese, vil sætte os istand til at forstå, hvad Vergil egentlig ville med den *aristæusepisoden* som en tilsyneladende uforklarlig afslutning på fjerde bog af *Georgika*.

Det er min tese, at Vergil var en fuldgyldig augustustilhænger, men at det ikke betyder, at hans digtning derfor skal reduceres til bestillingsarbejde. Tværtimod var Vergil meget mere aktiv. Han tog egenhændigt initiativ til sin digtning og valgte selv, hvad han ville skrive om. Desuden var han ikke alene med til at skabe den nationalmyte, som Augustus senere skulle få brug for, han bidrog også til skabelsen af

¹⁴ Se f.eks. Braund 1997, 220.

¹⁵ Klingner 1935, 10-11.

selve augustusfiguren og store dele af den ideologi, som blev fremherskende i kejsertiden. Dermed skal Vergil snarere opfattes som medstifter af en politisk linie end reduceres til en slags sekretær.

Vergil førte godt nok Augustus frem i lyset, men selv ville han ikke nøjes med en plads på sidelinien. Han viser nemlig, at han med sin digtning stillede op i den fineste olympiske disciplin, og at han deltog for at vinde. Ikke over Augustus, men snarere sammen med ham, idet de havde en fælles interesse: Italien.

Forskningsberetning

Det store kendskab til Vergil var i mange år begrænset til *Æneiden*, og det var først i 1960'erne, at forskningen for alvor begyndte at interessere sig for de to andre værker.¹⁶ Indtil da havde tyskerne nærmest haft monopol på *Georgika*, og det havde de hovedsageligt brugt til at drive kildeforskning på værket. Jahn beviste i begyndelsen af århundredet, at den arbejdsmetode, som Vergil havde brugt til at skrive *Georgika*, var den samme som den, han havde brugt til *Bukolika*, dvs. at det er et mosaikarbejde bestående af informationer fra de mange kilder, som Vergil havde til rådighed. For første halvdel af fjerde bogs vedkommende brugte han således især Aristoteles' *Historia Animalium*, som han hyppigt citerede, idet han gjorde prosa til poesi, men Jahn viste også, at der var trukket på andre forfattere, især Lukrets og Varro.¹⁷

I 1929 skrev Burck med udgangspunkt i sin disputats *De Vergilii Georgicon partibus iussivis*, Leipzig 1926, en epokegørende artikel, i hvilken han gjorde op med den tidligere måde at læse *Georgika* på, nemlig som et læredigt på vers indeholdende uvedkommende digressioner, og argumenterede for, at det, som man indtil da havde opfattet som en masse usammenhængende dele, i virkeligheden udgjorde en enhed.¹⁸ Vergil var ikke så afhængig af sine kilder, som man havde troet, for han udvalgte omhyggeligt de informationer, han havde brug for og i den rækkefølge, som han fandt det bedst, og et eksempel på hans digteriske frihed kunne man f.eks. se i det faktum, at han i fjerde bog ikke bare overtager den traditionelle håndbogsinddeling af *bugonia*, *cura* og *mores apium*.¹⁹ Ved at klippe og klistre i sine kilder og ved at gå på kompromis med de faktuelle oplysninger kunne han, stadig ifølge Burck, gøre *Georgika* til bærer af én sammenhængende idé.²⁰

Burcks synspunkter vandt med det samme almindelig accept, og blev bl.a. brugt af Klingner, der to år efter i en artikel udvidede tanken om "enhed" til ikke kun at omfatte *Georgika*, men hele forfatterskabet, hvilket netop først var muligt nu, hvor det var blevet påvist, at *Georgika* slet ikke var noget rigtigt læredigt og dermed ikke længere adskilte sig fuldstændigt fra de to andre værker, hvad genren angår.²¹ Klingner undersøgte, hvordan Vergil udviklede sig som forfatter under arbejdet med de bukoliske digte, og hvordan hans temaer i løbet af forfatterskabet blev snævret ind

¹⁶ Otis 1972, 119-20.

¹⁷ Jahn 1904, 66-8.

¹⁸ Burck 1929, 84-5.

¹⁹ Burck 1929, 108.

²⁰ Burck 1929, 113.

²¹ Klingner 1935, 5-6.

fra at have handlet om Grækenland til at dreje sig om Italien for til sidst at have fokus i Rom.²²

Burck og Klingners synspunkter blev begge brugt af Büchner i hans monumentale artikel om Vergil i *Pauly-Wissowa*.²³ Disse tre herrer var de første til at forlade den oprindelige tolkning om, at *Georgika* var et udtryk for Vergils længsel efter fred og ønske om en tilbagevenden til det gamle Italien, uberørt af borgerkrig og moralsk forfald. Der måtte ligge mere bag, og dette søgte de i metaforerne og i de hyppige digressioner.²⁴

Det kom især til udtryk i Klingners *Vergils Georgica* fra 1963, hvori han som den første drager de fulde konsekvenser af den artikel, han havde skrevet tredive år tidligere, nemlig at man skal analysere Vergils digtning, idet man leder efter en grundidé, som gennemløber hele forfatterskabet. Han behandlede *Georgika* som et digt i sin helhed og med fokus på de digteriske virkemidler og kvaliteter. Hans forslag til betydningen af den svært forståelige myte om Orfeus og Eurydike gik på en vag forestilling om en evig kontrast i Vergils digtning mellem liv og død, som ikke er særligt oplysende for den forvirrede læser,²⁵ men han anførte dog selv, at konklusionen næppe ville være det endelige svar på spørgsmålet om, hvad Vergil ville med anden halvdel af fjerde bog: "Über ihr Verhältnis zur ersten [Hälfte] und zum ganzen Werk ist das letzte Wort noch nicht gesprochen."²⁶ Det skulle vise sig at være sande ord.

Klingner udgav i 1967 en mursten af et værk om alle tre digte,²⁷ hvori hans *Georgika* blev genbrugt næsten uden ændringer. Jeg henviser kun til denne udgave i det tilfælde, hvor der er supplerende oplysninger i den anden version.

Et år senere kom så det første vægtige bidrag fra den engelsksprogede vergilforskning med Brooks Otis' *Vergil, A Study in Civilized Poetry*. I denne bog, der omfatter hele Vergils litterære produktion, bygger han ligesom Klingner på Burck og Büchner, men også på Klingners tidligere artikler. Han er dog uafhængig af hans *Georgica*, da de skrev bøgerne samtidigt. Otis adskiller sig fra Klingner ved at være mere optaget af Vergils fortællestil og går langt videre, når han tolker *Georgika* som et overgangsdigt mellem *Bukolika* og *Æneiden*, og konkluderer, at Vergil altid havde vidst, at han ville skrive epos, og at han valgte genre og forbilleder til *Bukolika* og *Georgika* for at få de nødvendige kundskaber til at kunne mestre genren, som han skulle bruge til *Æneiden*.²⁸

De to sidste monografier, som jeg vil nævne, er *optimisten* Vinzenz Buchheits *Der Anspruch des Dichters in Vergils Georgika*, som er den eneste bog, der for alvor tager udgangspunkt i Vergil som person og ikke i digtene eller deres historiske kontekst. Burchheit undersøger Vergils selvforståelse, hans rolle som digter, betydning for samtiden og bidrag til nationalmyten. Bogen er nok den mest oversete i vergilforskningen og det kunne man frygte den bliver ved med at være, hvis ikke den

²² Klingner 1935, 6 og 14.

²³ Büchner 1955, 1265.

²⁴ Otis 1964, 145.

²⁵ Klingner 1963, 238-9.

²⁶ Klingner 1963, 161.

²⁷ Klingner 1967.

²⁸ Otis 1964, 383-4.

bliver oversat til engelsk. Hertil kommer italieneren Gian Biagio Contes *The Rhetoric of Imitation* fra 1986, som applicerer en blanding af moderne litterære analysemodeller og filologiens traditionelle metode på Vergils forfatterskab. Hans bidrag til forskningen i *Georgika* er med bare ét kapitel ikke umiddelbart overvældende, men han leverer den mest sandsynlige tolkning af slutningen af fjerde bog.

Al senere vergilforskning erkender sin store gæld til Klingner og Otis. Det gælder naturligvis især *optimisterne*. Desværre er det ikke alle, der følger opfordringen til, at man læser *Georgika* som en enhed og uadskillelig del af forfatterskabet, idet mange glemmer, at deres teorier ikke bare skal kunne passe på enkelte passager, men på hele værket og allerbedst på hele forfatterskabet. Det gælder efter denne forfatters mening især *pessimisterne*, der godt nok anklager optimisterne for at analysere ud fra den traditionelle forestilling om Vergil som digterklient, og for ikke at inddrage, hvad der egentlig står i teksten,²⁹ men som selv er ofre for en anakronistisk terminologi; der fandtes for eksempel ikke 'propaganda' i antikken, og hverken 'fascismen' eller 'protofascismen' var opfundet på Augustus' tid, og desuden applicerer optimisterne et moderne humanistisk menneskesyn på den måde, de læser Vergil på.

I 1988 kom den første moderne engelske kommentar til *Georgika* skrevet af amerikaneren R.F. Thomas, som er repræsentant for *Harvardskolen*. Der er tale om en grundig realkommentar for studerende, men den er også værdifuld for forskere, da der er mange henvisninger til Vergils kilder. Forfatteren analyserer de enkelte passager, men ikke den overordnede struktur eller Vergils intentioner, og han fremkommer ikke med de fra hans artikler kendte synspunkter, hvilket netop er bogens styrke, idet den dermed kan læses af både tilhængere og modstandere af hans litterære tilhørsforhold.

Det samme gælder Mynors' kommentar fra 1990, som desværre udkom posthumt og derfor mangler en rigtig introduktion af forfatteren selv. (Mynors var også udgiver af Vergil i *OCT*, som følges her.) Han opponerer med rette mod det af Burck fremsatte synspunkt, at Vergil skulle have klippet og klistret i sine kilder, og argumenterer for, at der ligger en meget mere kompliceret proces bag Vergils arbejdsmetode, en proces, som det dog kan være vanskeligt at nå til fuldkommen klarhed over.³⁰ Imidlertid udtrykker han ikke nogen overordnet tolkning af værket og han ignorerer de sidste halvtreds års diskussion om Vergils forhold til Augustus og hans idé med *Georgika*. Det er måske ikke det, man ville forvente af en kommentar på dette niveau.

Desværre er det eneste, Mynors har at sige om slutningen af fjerde bog, "Why Orpheus and Eurydike should have been chosen as the mortals whom Aristaeus has wronged, and so incurred divine displeasure, we cannot tell; perhaps V. recognized, in one of the most pitiful stories ever told, a subject peculiarly akin to his own special

²⁹ Tarrent 1997, 184: "To see signs in Virgil of an ambivalent or even pessimistic outlook is thus not to read him anachronistically. In fact (...) the aspect of the poem to which an ambivalent or pessimist reading responds can claim to be the most basic and permanent, having their origins in the poem's conception of human nature. An optimistic or Augustan view, on the other hand, highlights elements of the poem that ultimately depend on a contingent set of historical circumstances (...). In that light what call for explanation is less that critics of the middle of the twentieth century began to articulate a pessimistic view of the *Aeneid* than that an optimistic consensus prevailed for so long."

³⁰ Mynors 1990, vi.

gifts.”³¹ På dette punkt er han ikke kommet længere end Klingner, som han ellers ser ud til at følge i det store hele. Der er dog mange interessante observationer, men de fleste lader Mynors være uudsagte og gemt som antydninger i den måde, hans kildehenvisninger er opsat på. De kan derfor være svære at opdage, og det gør, at bogens blivende værdi er som kilde til antik og moderne litteratur og som udgangspunkt for at danne sig sin egen mening.³²

Fjerde *Georgika*

Allerede når vi åbner fjerde bog af *Georgika*, får vi at vide, at der er tale om en direkte fortsættelse af tredje bog og dermed resten af værket:

4.1-7

Protinus aërii mellis caelestia dona
exsequar hanc etiam, Maecenas, aspice partem.
admiranda tibi levium spectacula rerum
magnanimosque duces totiusque ordine gentis
mores et studia et populos et proelia dicam.
in tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo.
anråbes.³³

Dernæst vil jeg beskrive de guddommelige gaver af honning fra himlen, betragt, Mæcenat, også denne del. En lille verdens forunderlige skuespil, og et helt folks storsindede førere og skikke og gøremål og klaner og slag vil jeg fortælle dig om i rækkefølge. Ringe er besværet, men ikke ringe æren, hvis fjendtlige magter tillader det, og Apollon hører, når han

Prooimiet består ligesom *prooimiet* til bog to af få vers, hhv. 7 og 8, mens bog et og tre indledes med noget længere prologer, nemlig hhv. 42 og 48 vers, der ovenikøbet begge følges af lange digressioner. Strukturalisterne har bemærket, at dette forhold 1-3 og 2-4 også afspejles i de respektive bøgernes stemninger, idet 1 og 3 skulle være pessimistiske, mens 2 og 4 skulle være optimistiske.³⁴ Den slags observationer viser, at Vergil var optaget af indre symmetri, og at han arbejdede med de fire bøger som en enhed.³⁵

Forskellen fra resten af værket er, at der her annonceres et tema, honning/bier, der tilsyneladende er meget mindre end de betydeligt bredere emner i de tre andre bøger. Man har med rette spurgt, hvorfor de små bier, der kun udgør en begrænset del af landbrugsproduktionen, får så uforholdsmæssigt meget plads og, kunne man sige, den vigtigste plads, idet Vergil med bierne afslutter den didaktiske del af værket, mens andre dyr slet ikke er blevet nævnt, f.eks. mangler Varros *villaticae pastiones*.³⁶ Svaret giver Vergil selv i indirekte form, idet han med det samme anslår et tema, nemlig dels at bierne med deres honning står i forbindelse med guderne, et tema, som han senere vender tilbage til, dels at de er en allegori på menneskene, hvilket ses af beskrivelsen af deres verden, som, skønt den er lille, indeholder det samme som vores. Denne allegori går gennem resten af første halvdel af fjerde bog.

Det er ikke Vergils egen opfindelse, tværtimod var det i antikken ikke alene en almindelig *topos* at sammenligne bier med menneskene, men også en del af en

³¹ Mynors 1990, 295-6.

³² Fowler 1991, 239-42.

³³ Alle oversættelser er mine egne, undtagen hvor andet er angivet. Der er tale om prosaoversættelser, der afspejler min forståelse af digtet og ikke Vergils latinske vers kvaliteter.

³⁴ Otis 1972, 123-4.

³⁵ Otis 1963, 151.

³⁶ Klingner 1963, 162.

nedarvet teknisk terminologi,³⁷ fordi bierne ligesom os bor i ordnede samfund. Vergils personlige bidrag er at gøre metaforen levende ved valget af de ord, han bruger til sin beskrivelse. At bierne virkelig er ment som en allegori, ses mest tydeligt af det faktum, som Dahlmann påpegede, at ingen af de andre bøger har en lignende åbning, en åbning der mest af alt minder om en introduktion til en etnografisk beskrivelse af et naturfolk.³⁸

Prooimiet er i stil og omfang lig det til anden bog, men hvor Vergil dér henter inspiration hos Bacchus, nøjes han her ligesom i *prooimiet* til første bog, med at bede Mæcenar om at rette sin opmærksomhed mod, hvad der følger. Det gør han med et trick, der udtrykker kontraster, ligesom emnets lidenhed blev stillet overfor biernes store natur, da han sætter den ringe anstrengelse, det koster ham, overfor den store hæder, han forventer at få af digternes skytsgud. Vi kan roligt tro på Vergil, hvad det sidste angår, nemlig at han håbede på egen berømmelse, men det er nok mere tvivlsomt om udarbejdelsen af fjerde bog virkelig var så let. Den strakte sig i hvert fald over perioden 36-29 f.Kr.³⁹

Vergil og biavl

Vergil brugte til beskrivelsen af bierne, som i beskrivelsen af de andre emner om landbruget, en stor mængde kilder, faglitteratur som poesi på både græsk og latin. Til første del af fjerde bog, har kildeforskningen vist os, at man især genfinder Aristoteles' *Historia Animalium* og Varros *De Re Rustica*.⁴⁰ Når Vergil afviger fra disse forlæg, skyldes det enten, at han også trak på andre forfattere, af hvilke vi ikke har alle bevaret, eller at hans eget poetiske bidrag blander sig. Disse sidste afvigelser er som regel tydelige og har krav på særlig opmærksomhed, da de må afsløre forfatterens hensigter.

Det er ikke uvæsentligt for forståelsen af *Georgika*, at vi kan konstatere, at Vergil var perfektionist. *Georgika* er altid blevet mistolket, først blev de bedømt som litteratur af ringere kvalitet, fordi de var et læredigt,⁴¹ dernæst blev det bevist, at der slet ikke var tale om en lærebog, fordi de råd, Vergil gav, ikke var rigtige, eller fordi den var ufuldstændig i sit emnevalg.⁴² Situationen blev først rettet op i 1986, da Spurr, en ekspert i romersk landbrug, gjorde op med dette synspunkt og påviste, at Vergils gode råde faktisk ikke er så dårlige endda.⁴³

Pointen med Spurrs artikel er ikke, at vi nu skal til at læse Vergil, som vi læser Cato, Varro og Columella, men at vi må forstå, at *Georgika* lægger sig tæt op ad den didaktiske tradition, giver de samme råd og ikke er mere selektiv end andre tidligere og samtidige forfattere.⁴⁴ Det er først, når vi har indset, at spændende, men ikke særlig farverig prosa er blevet gjort til stor poesi, og det *uden* at gå på kompromis med

³⁷ Varro *R.R.* 3.16.6: "haec ut hominum civitates, quod hic est rex et imperium et societas."

³⁸ Dahlmann 1954, 259.

³⁹ Horsfall 1995, 63-5.

⁴⁰ Horsfall 1995, 83.

⁴¹ Burck 1929, 85; Büchner 1955, 1265.

⁴² Synspunktet stammer oprindeligt fra Seneca *Epist.* 86.15: "ut ait Vergilius noster, qui non verissime, sed quid decentissime diceretur aspexit, nec agricolas docere voluit, sed legentes delectare."

⁴³ Spurr 1986.

⁴⁴ Spurr 1986, 19.

detaillerne, at vi til fulde forstår den præstation, Vergil har udført med *Georgika*. Endnu mere afgørende er det imidlertid, at man derved også tvinges til at gøre sig anstrengelser for at identificere, hvad der er af didaktisk natur, og hvad der ikke er. Ellers kommer man jo alt for nemt til at bruge symbolske tolkninger på noget, som fra Vergils side var ment som faktisk sagkundskab.⁴⁵

Spurrs opfordring til at undgå overfortolkning kan vi hurtigt få brug for. Beskrivelsen af biernes kamp (G. 4.67-87), som låner tone og ordvalg fra det homeriske epos,⁴⁶ giver uden diskussion allusioner til en rigtig krig, “- nam saepe duobus Regibus incessit magno discordia motu”, (Aristoteles fortæller, at nogle mente, at biernes ledere var hunner, men for Vergil er det af flere grunde, som vi skal se senere, praktisk at gøre dem til hanner) og “vox Auditor fractos sonitus imitata tubarum.” Netop i dette afsnit blander Vergil det, han har kunnet læse i håndbøgerne sammen med noget, han selv har fundet på. Nogle af oplysningerne er decideret ukorrekte, f.eks. at bierne skulle slås i luften, eller at lederne skulle have kæmpevinger.⁴⁷ Derfor må vi spørge, hvor langt allusionen går, og om der ligger et politisk budskab i det følgende afsnit (4.89-90), når Vergil anbefaler, at man dræber den dårligere konge og beholder den bedste. Svaret er nej. For hvis man identificerer disse to ledere som Antonius og Oktavian, så ville Augustus, som Thomas har påpeget, komme i en underlig situation med Vergils anbefaling (4.106-7): “tu regibus alas Eripe.”⁴⁸

Den “femte georgiske” bog

I vers 116-48 bevæger Vergil sig ind i et nyt emne, nemlig havebrug, hvilket, som Conington gjorde opmærksom på, kunne være blevet til en femte georgiske.⁴⁹ Afsnittet indledes med en *paralipse* (den berømte retoriske figur: “jeg vil slet ikke tale om min modstanders ryggesløshed”), hvorved enhver romersk skoledreng ville forstå, at man jo netop taler om den:

4.116-19

Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum
vela traham et terris festinem advertere proram,
forsitan et pinguis hortos quae cura colendi
ornaret canerem biferique rosaria Paesti

Og hvis jeg ikke allerede nær trængslernes ende ville
beslå mine sejl og skynde mig at vende skibet mod land
ville jeg måske synge om hvilken dyrkning pynter rige
haver og om Paestums dobbeltblomstrende rosenbede

I dette afsnit indgår den berømte fortælling om den gamle korykiske mand, som han huskede at have set i Tarant (125-148), der med flid fik ufrugtbar jord til at spire:

4.125-33

namque sub Oebaliae memini me turribus arcis,
qua niger umectat flaventia culta Galaesus,
Corycium vidisse senem, cui pauca relictis
iugera ruris erant, nec fertilis illa iuvenis
nec pecori opportuna seges nec commoda Baccho.
hic rarum tamen in dumis olus albaque circum

for jeg husker, nær tårnene af den Oebaliske borg,
ved hvilken sorte Galæsus væder gullige marker
at have set en korykisk oldning, som ejede et lille stykke
uopdyrket land, og jorden var hverken frugtbar for stude
eller gavnlig for kvæget eller egnet til Bacchus.
Her blandt spredte buske plantede han dog grønt

⁴⁵ Spurr 1986, 18.

⁴⁶ Klingner 1963, 168.

⁴⁷ Mynors 1990, 269 ad 80-1 og 82-3.

⁴⁸ Thomas 1988b, 162.

⁴⁹ Henvisning hos Page 1898, 348.

lilia verbenasque premens vescumque papaver
regum aequabat opes animis, seraque revertens
nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis.

og hvide liljer og verbena og tærende valmue og troede
sig rig som en konge, og når han vendte hjem sent om
natten dækkede han paladsets borde med egen avl.

Historien er umiddelbart nem at tolke filosofisk, nemlig som en slags epikuræisk forestilling om, at det er bedst at afholde sig fra politik og passe sin have. Men igen er den nemmeste forklaring ikke den rigtige, ligesom man ikke skal forsøge at identificere manden med en historisk person.⁵⁰ Forklaringen ligger et andet sted. Ross har henledt opmærksomheden på, at gartneren er fuldstændig urealistisk.⁵¹ For ikke alene var den gamle mand altid den første til at kunne plukke roser om foråret og æbler om efteråret (134), en fantastisk, men dog mulig bedrift, men han kunne også få hyacinter til at springe i blomst midt om vinteren (135-38) og plante fuldvoksen elm, pæretræer, slæenbuske og plataner på rad og række (144-47).⁵² Det er imidlertid ikke kun den gamle mands kræfter, der er overnaturlige, også det, han sår, er uvirkeligt og af tvivlsom værdi, og endelig er måden, påpeger Ross, beskrivelsen indledes på, en indikation for, at Vergil henlægger den til et sted mellem erindring og fantasiverden, hvilket gøres klart med konstruktionen *memini . . . vidisse*, og ikke bare *memini* eller *vidi*.⁵³ Iagttagelsen er skarp, men vi skal tilbage til bierne for at forstå, hvad det er for en verden Vergil tænker på:

4.147-52

Verum haec ipse equidem spatii exclusus iniquis
praetereo atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse
Jupiter
addidit expediam, pro qua mercede canoros
Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae
Dictaeo caeli regem pavere sub antro.

Men hindret af ubelejlig pladsmangel forbigår jeg det
og efterlader det til andre at omtale efter mig.
Nu derimod, vil jeg berette om de kvaliteter, som
selv tildelte bierne, for hvilken belønning de fulgte
kureternes velklingende lyd og raslende kobber
og madede himlens konge i Diktebjergets grotte.

Teksten er vanskelig ved *mercede*, da vi skulle have forventet, at Jupiter gav bierne gaven *efter* at han var blevet hjulpet, og ikke allerede som spæd.⁵⁴ Men under alle omstændigheder får Vergil legenden om Jupiter, der blev skjult for sin far, i en hule på Kreta, til at passe ind i resten af *Georgika* ved at lade Jupiters gave være en *natura*, der er karakteriseret ved *labor*,⁵⁵ for før havde bierne tilsyneladende fri:

1.125-31

ante Jovem nulli subigebant arva coloni:
ne signare quidem aut partiri limite campum
fas erat; in medium quaerebant, ipsaque tellus

før Jupiter undertvang ingen landmænd mulden:
det var ikke tilladt hverken at afmærke eller dele marken
med skel; man erhvervede ting til fælles brug og

⁵⁰ Richter 1957, 347; Klingner 1967, 309, n. 1 på side 310: "Völlig im Recht ist Burck (170ff.), wenn er die vielen Versuche ablehnt, den alten Gärtner auf philosophischen Schulideale zurückzuführen, als Maske geschichtlicher Persönlichkeiten zu nehmen oder Programme und Warnungen verhüllt ausdrücken zu lassen. Wie konnte man."

⁵¹ Ross 1987, 201.

⁵² Ross 1987, 201-2

⁵³ Ross 1987, 204.

⁵⁴ Putnam 1979, 253.

⁵⁵ Thomas 1988b, 176 ad 150-52.

omnia liberius nullo poscente ferebat.
ille malum virus serpentibus addidit atris
praedarique lupos jussit pontumque moveri,
mellaque decussit foliis ignemque removit

hele jorden bar korn af sig selv frit og uden tvang.
Han tildelte skadelig gift til de dystre slanger og
befalede ulvene at jage bytte og havet at komme i oprør,
og han rystede honningen af bladene og fjernede ilden.

Dette græske billede af verdensaldre har Vergil lånt fra Hesiod.⁵⁶ Forskellen er bare, at Vergil ikke går fra guldalder til sølv-, bronze- og jernalder, men springer direkte til Jupiters tidsalder, der er kendetegnet af arbejde: *labor omnia vincit* (1.136-46).

Den gamle mand fra Tarant befinder sig derfor ligesom bierne i denne jernalder. Han lever ganske vist som en konge af sine egne ukøbte produkter, men han må arbejde for føden, og han må arbejde hårdt og kommer derfor sent hjem (4.130-33).⁵⁷ Han har lært at leve godt omstændighederne taget i betragtning, men den måde, Vergil bruger Hesiods historie på, viser, at den gamle ville have været lykkeligere i guldalderen. Vergil ønsker altså ikke at give os filosofiske ønskedrømme om havedyrkning frem for at ønske at deltage i byliv og politisk aktivitet.⁵⁸

Bistat og Bystat

Bierne fik som tak for, at de havde ernæret Jupiter, ikke alene *labor*, men også som den eneste dyregruppe (153) en samfundsstruktur. De har fælles børn og lever under samme tag (153). De har love, bor i byer og har hver især bestemte funktioner. Nogle lægger forråd til side (157), andre tager sig af indsamlingen af føde (158-9), en del sætter boligen i stand (159-62), andre opfostrer afkommet (162-3), mens atter andre laver honning og vogter indgangene (164-5). Alle arbejder, for de gamle er ansvarlige for byerne i form af opbygningen af bikuberne, mens de unge gør tjeneste i markerne (178-83). "Omnibus una quies operum, labor, omnibus unus" der er ét hvil fra arbejde for alle, for alle én tid for arbejde (184). I alle disse henseender ligner bierne mennesket, men der er en forskel:

I et senere afsnit (198-202) får vi nemlig at vide, at bierne ikke kopulerer for at formere sig. Nye bier fødes af blade og bæres derefter hjem af en hunbi, hvilket var én af to versioner som Aristoteles angav.⁵⁹ Med valget af denne metode opnår Vergil flere ting. For det første får han bierne til at synes endnu mere vidunderlige, end de i forvejen er blevet fremstillet. Afsnittet indledes "Illum adeo placuisse apibus mirabere morem", for det andet hæver han dem op over det almindelige dyriske instinkt, for bierne skulle jo netop i kraft af deres natur være hævet over alle. Han undgår også den anden - rigtige - mulighed, nemlig at bier fødes af en bidronning, hvilket ville afskære ham muligheden for at bruge lederne hos bierne som en allegori på lederen i det romerske samfund. Endelig kan han lade dem rette deres kærlighed, ikke mod hinanden, men derimod mod arbejdet. Den samme kærlighed, der i sidste ende kan blive deres død, når de under besværet med at bringe honning hjem segner under

⁵⁶ Hesiod *Værker og Dage*, 109-200.

⁵⁷ Thomas 1988b, 167 og 169 ad 125-48.

⁵⁸ Thomas 1988b, 176 ad 150-2.

⁵⁹ Aristoteles *H.A.* 553a 17-26, men anfører 27-35, at nogle kalder lederne for "mødre", fordi de lægger æg. Aristoteles selv udtaler sig ikke for eller imod nogen af de to forklaringer, og angiver endog en tredje, nemlig at dronerne skulle være hanner og bierne hunner. Han siger kun, at der langt fra er enighed. Der blev først fundet et endeligt svar på spørgsmålet med den hollandske zoolog og ekspert i mikroskopi Jan Swammerdam (1637-1680), *jvf.* Whitfield 1956, 105 n. 1.

byrden (203-7). De enkelte bier dør, men arten overlever, og bistaden holder i mange år. (208-9).

4.219-24

His quidem signis atque haec exempla secuti
esse apibus partem divinae mentis et haustus
aetherios dixere; deum namque ire per omnis
terrasque tractusque maris caelumque profundum;
hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitas:

Følgende disse tegn og disse eksempler, har nogle sagt
at bierne har del i det guddommelig sind og at de drikker
himmelske drag; og de siger, at gud går over alle
lande og det vide hav og den høje himmel;
at fra ham henter kvæg, hjerne, menneskene, alle slags
vilde dyr deres spinkle liv til sig selv, når de fødes:

Denne passage har fået mange til at tro, at Vergil mente, at bierne - og kun de - havde del i den guddommelige natur, og dermed var udødelige,⁶⁰ men som Thomas har påpeget, skal man passe på med forhastede konklusioner. Vergil bruger indirekte tale, *dixere*, og han inkluderer i virkeligheden eksplicit i dette panteistiske afsnit større dyr og mennesker,⁶¹ og kunne man tilføje, implicit alle dyr.⁶²

På et andet punkt overgår bierne os mere, end de adskiller sig fra os. Næmlig i dyrkelsen af deres hersker. Ikke engang orientalske despoter er så enevældige som bikongen (210-1). For kongen udgør ikke alene en enhed sammen med undersåtterne (211), disse er endog villige til at dø for ham (217-8).

Hvordan skal vi nu forstå Vergils beskrivelse af bistaten? Er det hans idealstat eller er det tværtimod en kritik af Platons *Stat*, som Büchner mente,⁶³ eller en beskrivelse af det romerske samfund, sådan som mange, der har følt sig provokeret af især fremstillingen af den altopofrende bibefolkning, troede?

Svaret er ingen af delene. Vergil har følt sig tiltrukket af biernes natur, de er noget særligt og får en særlig behandling. Mange af de elementer, som han omtaler hos bierne, finder vi også hos Varro, deres arbejdsdeling, deres herskerdyrkelse, deres selvopofrelse etc.⁶⁴ Fascinationen skyldes, at de ligner os på mange måder, men allegorien kan ikke, som vi har set, presses til det yderste. Man kan ikke bare sige, at det var Vergils drøm, at alle som i Platons stat skulle indordne sig under de roller, som de var blevet tildelt fra naturens hånd, og leve i et kommunistisk samfund, eller mene, at Vergil kritiserede det eksisterende samfund eller advarede mod et kommende ved at henvise til den (uromerske) beskrivelse af total underkastelse og selvopofrelse for magthaveren, uden samtidig at tage stilling til, om det er sandsynligt, at Vergil fandt det ønskværdigt, at romerne afholdt sig fra seksuelt samkvem, selv med det formål at få børn. Bierne bliver nemlig ikke bare brugt som billede på mennesket, men også, som vi eksempelvis så i indledningen, beskrevet på som om de

⁶⁰ Burck 1929, 110: "Dieses Verhalten erregt Vergils Staunen und Bewunderung, und wir gehen wohl kaum fehl, wenn wir annehmen, daß er der von ihm zitierten stoischen Anschauung zustimmt, daß darin ein Stück göttlichen Weltgeistes sich offenbare, der in alle Wesen einziehe, keiner Vernichtung anheimfalle, sondern in der Welt der Gestirne ewig lebe."

⁶¹ Thomas 1988b, 186-7 og n. *ad loc.*

⁶² Thomas *loc. cit.* henviser til Aratos' *Phenomena*: μέσται δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί, ἢ πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα ἢ καὶ λιμένες," alle gaderne er fulde af Zeus, og alle menneskenes markedspladser, og havet og havnene er fuldt af ham.

⁶³ Büchner 1955, 1305.

⁶⁴ Klingner 1963, 182-3.

var et fremmed og vidunderligt folkeslag.⁶⁵ Derfor får vi at vide, at bier kan formere sig uden seksuelt samkvem.⁶⁶

Det som man skal gøre, er at undersøge, hvilke egenskaber Varros bier havde i tillæg til Vergils bier, dvs. egenskaber som Vergil fravalgte fra beskrivelsen. Klingner lagde mærke til, at de mangler tilhørsforhold til muserne, fornuft og kunstnerisk talent, men han drog ikke konsekvensen af denne observation.⁶⁷ Det gjorde Griffin til gengæld. Han kunne som så mange andre ikke tro, at bistaten virkelig skulle være Vergils idealstat,⁶⁸ og gjorde opmærksom på det faktum, at Vergil ikke med ét eneste ord nævner den typiske antikke forbindelse mellem bier og honning og poesi og digtere, og konkluderer:⁶⁹ "Vergil did not want to connect his bees, inspired though they are, with poetry or song. They exhibit many great virtues, but they are not poetical, and they are free from the bitter-sweet pains and pleasures of love (*Buc.* 3.110; *G.* 4.198ff.). In both they contrast clearly with Orpheus, the fabulous singer who dies for love and who in this poem is never shown as doing any work or having any other function than song."⁷⁰ Griffin siger selv, at han fremstiller sin teori på et spekulativt grundlag, og at han ikke tør håbe på, at den kan vinde almindelig tilslutning, da han ingen beviser har,⁷¹ men i virkelighed ligner hans tanker næsten til forveksling dem, som Otis allerede havde gjort sig tretten år tidligere i en artikel, som Griffin ifølge sin bibliografi kender, men som han ikke citerer. Begge lægger de vægt på, at Wilkinson tog fejl, da han påstod, at hele fjerde bogs struktur er tilfældig og undtager sig en fornuftig tolkning,⁷² og begge argumenterer ud fra de tre foregående bøgers stemninger og ikke mindst *Æneiden*. Også Otis understregede, at Aristæus- og Orfeus og Eurydikeepisoden indeholder alt det, som bistaten ikke indeholder, nemlig kærlighed og død.⁷³ Forskellen mellem de to er, at hvor Otis forsøger at bruge opdagelsen til at forklare Vergils livsanskuelse: "The most marvellous achievements of poetry and agriculture - to which we can add those of politics and government - are tragically limited: resurrection and restoration are possible, but they are always threatened,"⁷⁴ er Griffins personlige bidrag, at han vil vise, hvordan Vergil opfattede sin egen rolle som digter.

De to synspunkter er ikke uforenelige, de skal bare tages i omvendt rækkefølge, som vi senere skal se. Først skal vi tilbage til bierne, eller rettere produktet af al deres møje, honningen (228-50), der altså ikke bliver sat i forbindelse med poesi, men bliver det sidste vi hører om biernes arbejde. For sværmen kan blive syg:

4.251-52

⁶⁵ Ross 1987, 189.

⁶⁶ Hardie 1998, 38.

⁶⁷ Klingner 1963, 183. Klingner afviser, at bierne skulle være en allegori på staten *jvf.* 183 n. 1; men se *supra* side 11 og n. 36, for at de må være det i hvert fald på mennesket eller nogle mennesker.

⁶⁸ Griffin 1985, 270.

⁶⁹ Griffin 1985, 271.

⁷⁰ Griffin 1985, 272.

⁷¹ Griffin 1985, 279.

⁷² Wilkinson 1969, 120 og Griffin 1985, 270.

⁷³ Otis 1972, 134.

⁷⁴ Otis 1972, 136.

Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
vita tulit, tristi languiebunt corpora morbo -

Men da livet også har påført bierne vores skæbne
kan deres kroppe blive matte af trist sygdom -

og den kan på trods af artens sjælelige udødelighed og andel i den guddommelige natur, dø.

Vergil og Homer

Med det følgende (281-314) forlader Vergil helt den virkelige verden for at hellige sig digtningens. For hans omtale af metoden til at få en ny sværm ved at dræbe en okse og lade nye bier blive født af det rådne kadaver kendes ganske vist af Varro, "a quo eas Graeci bugenes [βουγενεῖς] appellant,"⁷⁵ men selv om også andre antikke forfattere omtaler fænomenet,⁷⁶ skal vi næppe tro, at nogen seriøst har overvejet at ofre en okse for at få en bisværm.⁷⁷ Vergil har naturligvis heller ikke selv troet på historien, så der må altså være en anden årsag til, at han har valgt at tage den med.

Svaret ligger i det faktum, at Vergil sandsynligvis er den første, der ud over at omtale metoden også har beskrevet, hvordan den blev opfundet:

4.315-16

Quis deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem? Hvilken gud, Muser, fremstillede denne kunst for os?
unde nova ingressus hominum experientia cepit? hvorfra stammer denne nye menneskelige indsigt?

Meget tyder på, at det er hans idé, at denne opfindelse skal have en forbindelse med historien om Orfeus og Eurydike.⁷⁸ Hvis man forsøger at rekonstruere Vergils arbejdsmetode og processen med råmateriale, giver det et klarere billede af, hvad hans hensigter kan have været.

For det første er der historien om biavlernes skytspatron Aristæus, som Vergil har haft et meget frit forhold til, hvis det da ikke er, fordi at han brugte en version, som ikke er overleveret.⁷⁹ Dernæst skulle han have gjort Aristæus til ophavsmand til opfindelsen af *bugonia*, hvilket var nærliggende, da han jo allerede var biavlernes skytspatron.⁸⁰ Nu skal årsagen findes til, at Aristæus får brug for opfindelsen. Han skal udover selv at være biavler miste sine bier og være ude af stand til at skaffe sig nye på anden måde.⁸¹ Dertil kommer, at han ifølge den heroiske/homeriske logik må stille sig selv to spørgsmål, nemlig hvad han har gjort for at lide den ulykke, det er at miste sine bier, når man er biavler, og hvad han kan gøre for oprette skaden. Dette svar vil han traditionelt få enten direkte fra et orakel eller en spåmand, eller ved at spørge en nymfe, der normalt ikke selv vil kunne hjælpe ham, men som vil henvise til en seer. Dette er et heroisk skema, og det skema følger Vergil. Det falder så heldigt ud, at Aristæus' mor, Cyrene, ifølge legenden faktisk allerede er nymfe, så hun kan hjælpe sin ulykkelige søn:⁸²

⁷⁵ Varro *R.R.* 2.5.5; 3.16.4.

⁷⁶ Referencer i Olck 1899, 434.

⁷⁷ Thomas 1988b, 196.

⁷⁸ Mynors 1990, 294

⁷⁹ Klingner 1963, 198.

⁸⁰ Klingner 1963, 199.

⁸¹ Mynors 1990, 294.

⁸² Mynors 1990, 295.

4. 317-24

pastor Aristaeus fugiens Peneia Tempe,
amissis, ut fama apibus morboque fameque,
tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis
multa querens, atque hac adfatus voce parentem:
'mater, Cyrene mater, quae gurgitis huius
ima tenes, quid me praeclare stirpe deorum
(si modo, quem perhibes, pater est
Thymbraeus Apollo)
invisum fatis genuisti?

Hyrden Aristæus flygtede fra Peneiske Tempe, siger man, efter hans tab af bierne gennem sygdom og sult, sørgmodig stillede han sig ved flodens hellige udspring klagende højlydt, og talte således til sin mor. "Mor, Cyrene min mor, du som holder til i strømmens dybde, hvorfor fødte du mig til had for skæbnen, skønt af gudernes strålende æt, (hvis min far virkelig, som du siger, er 'tymbriske Apollon')?"

Lighederne mellem denne beskrivelse og Homers fremstilling af mødet mellem Achilleus og Thetis, hans mor *Il.* I.348-430 er slående og lader ingen tvivl om at Vergil havde Homer som model. Hos Vergil som hos Homer hører moderen sin søn (333-34), men til forskel fra Thetis i *Iliaden* ved Cyrene endnu ikke, hvem han er, og mens billedet af den sørgende Aristæus "fryses", skal vi først have en lille beskrivelse af, hvad de øvrige nymfer var i færd med (335-49), et typisk homerisk fortælletrick. Selv efter denne beskrivelse bliver pinen trukket ud, for det er ikke Cyrene selv, der reagerer, men derimod søsteren Arethusa, der efter at have stukket hovedet op af vandet fortæller hende, at det er hendes søn, de hører græde (352-56). Først da beder hun om at få Aristæus bragt til sig nede i floden, hvor han bliver modtaget, som Telemachos i *Odysseen* blev modtaget i Sparta (357-85).⁸³ Cyrene fortæller ham, at han skal tage til Det karpatiske Hav, hvor seeren Proteus bor, og tage ham til fange, for kun under tvang vil han gå med til at fortælle, hvilken brøde Aristæus har begået (386-400). Hun vil selv føre ham til den hule, hvor Proteus plejer at sove (401-4), men advarer om, at han vil forsøge at gøre alt for at undslippe, hvilket betyder at omskabe sig til et vildsvin, en tiger, en slange og en løvinde, til ild og vand, og at Aristæus bare skal sørge for at holde ham fast, indtil han genfinder sin oprindelige form (405-14). Derpå tager de til den omtalte hule, og Cyrene anbringer Aristæus et sted, hvorfra han kan overraske den sovende Proteus, hvorefter hun trækker sig tilbage (415-24). Nu kommer Proteus op af havet, lægger sig til at sove og bliver overfaldet af Aristæus (425-36). Proteus omdanner sig til ild, et vildt dyr og en løbende flod, men Aristæus holder fast, og Proteus må fortælle ham, hvad årsagen var til, at bierne døde (337-52).

Vergil og tragedien

4. 453-58

'Non te nullius exercent numinis irae;
magna luis commisa: tibi has miserabilis Orpheus
haudquaquam ob meritum poenas, ni fata resistant
suscitat, et rapta graviter pro coniuge saevit.
illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
immanem ante pedes hydrum moritura puella
servantem ripas alta non vidit in herba.

"En guddoms vrede straffer dig; stor er ulykken: stakkels Orfeus er det som udløser de straffe, du slet ikke fortjener,⁸⁴ hvis ikke skæbnen modstod, og raser vildt over tabet af sin hustru. For hun flygtede hastigt langs åen for at undslippe dig, den dødsdømte pige så ikke foran sine fødder den enorme slange, der holdt til ved bredden i det høje græs.

⁸³ Thomas 1988b, 213 *ad* 363 og 215 *ad* 376-9 med henvisning til Hom. *Od.* 4. 43-58.

⁸⁴ Den latinske tekst er vanskelig. Thomas 1988b, 226 *ad* 455 vælger denne løsning og kommenterer: "penalties which are by no means as severe as you deserve" seems excessive and 'Orpheus, wretched by no means according to his deserts' somewhat harsh grammatically."

Proteus fortæller Aristæus, at han indirekte var skyld i Eurydikens død og dermed i den sorg, som ramte Orfeus. Indirekte, fordi han ikke selv dræbte hende, men det fremgår ikke ganske klart, om Aristæus var sig sin skyld bevidst. Tilsyneladende ikke, for han skulle jo have Proteus til at fortælle sig det, men havde han forfulgt Eurydike, eller flygtede hun for ikke at blive opdaget af ham? Det fortæller Vergil ikke, og det er sandsynligvis ikke det vigtige i historien. Aristæusepisoden er et kunstfærdigt elaboreret, poetisk middel til at forbinde beskrivelsen af bierne med myten om Orfeus og Eurydike, eller snarere som Klingner omdøbte Vergils version af historien, "Leid des Orpheus um Eurydice", fordi der ikke fortælles meget af myten, som vi ellers kender den,⁸⁵ for med mindre Vergil havde brugt en for os ukendt tradition, så var han den første, der havde ladet Eurydike flygte fra Aristæus.⁸⁶ Det faktum fører os lige ind i det vanskelige spørgsmål, at hvis det var Vergils opfindelse, hvad var så hans bagtanker? Undersøger vi historiens videre forløb hos Vergil, finder vi, at historien ikke bare er sørgelig, men at den også indeholder tragiske elementer. Orfeus beklager i sang savnet af sin elskede:

4.464-66

ipse cava solans aegrum testudine amorem
te, dulcis coniunx, te solo in litore secum,
te veniente die, te decedente canebat.

lindrende sit syge hjerte med den hule skildpaddelyre
dig, søde hustru, dig sang han alene på stranden,
dig sang han, når det blev dag og dig, når natten faldt på.

Men da han får lov at hente hende op fra underverdenen og bliver skyld i hendes "anden død", fordi han vender sig om og ser på hende, før han må, hører vi kun Eurydice, mens Orfeus er tavs:

4.494-502

illa 'quis et me' inquit 'miseram et te perdidit,
Orpheu,
quis tantus furor? en iterum crudelia retro
fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
iamque vale: feror ingenti circumdata nocte
invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas.'
dixit et ex oculis subito, ceu fumus in auras
commixtus tenuis, fugit diversa, neque illum
prensantem nequiquam umbras et multa volentem
dicere praeterea vidit; . . .

"Hvem dræber mig ynkelige, råbte hun, og dig, Orfeus?"

Hvor stort et vanvid? Se, den grusomme skæbne kalder mig igen tilbage, og søvn lukker mine svømmende øjne. Farvel nu: jeg bæres væk omsluttet af den vældige nat, jeg rækker dig de svage hænder, ak, ikke længere din." Således sagde hun og opløstes straks for øjnene af ham, som let røg spredes i luften, og så ham ikke i hans forgæves forsøg på at holde på skyggerne, mens han ønskede at sige så meget mere; ...

Klingner viste, at scenen er hentet fra en tilsvarende scene i Euripides' *Alkestis*, og påpegede, at Orfeus' tavshed er det bedste udtryk for hans sorg, for før og efter sit besøg i underverdenen synger han hele tiden.⁸⁷ Intet andet end det pludselige tab af Eurydike, mens han endnu kan se hende, kan få ham til at holde op med at synge, ikke engang de thrakiske bacchantinder, der river ham i stykker og smider hans hoved i havet (516-22):

4.523-7

tum quoque marmorea caput a cervice revulsum

og selv da hovedet var revet af marmorhalsen, da den

⁸⁵ Klingner 1963, 222.

⁸⁶ Klingner 1963, 227.

⁸⁷ Klingner 1963, 224 med henvisning til *Alkestis* 267 ff.

gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua,
a miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripae.'

oagriske Hebrus bar det midt i strømmen og rullede det
rundt, kaldte stemmen og den kolde tunge på Eurydike
ak, stakkels Eurydike! mens livet ebbede ud:
bredderne genlød over hele strømmen 'Eurydike.

Vergils egen tilføjelse er altså ikke, at Orfeus under den endelige adskillelse er tavs, men at han bagefter ikke kan holde op med at synge. Det understreger, mener Klingner, dødens uigenkaldelighed og menneskets afmagt overfor den.⁸⁸

Norden påpegede den tragiske virkning i denne del af Orfeusmyten, som den skildres af Vergil, og inspirationen fra Euripides giver da også indtryk af, at Vergil har valgt at slutte *Georgika* med en minitragedie.⁸⁹ Hvorfor skulle han det? Klingner selv mener, at vi skal tænke på historien om Peleus og Thetis' bryllup, som det fortælles af Catul (64).⁹⁰ Denne historie er det eneste eksempel på genren *epylliet* på latin før Vergil. Men det hjælper umiddelbart kun lidt på fortolkningen af Orfeus og Eurydike-*epylliet*, at vi får at vide, at der er paralleller til Catul, og vi overlades helt til os selv, når Klingner konkluderer, at Vergil i anden halvdel af fjerde bog gengiver Epikurs forestilling om evig vekslen mellem fødsel og død.⁹¹ Det kan godt være, men det forklarer ikke så meget den følelse, vi har, når vi har læst fjerde bog færdig, og det siger intet om, hvorfor Vergil skulle have valgt Catul som model.

Aristæus og Orfeus

Vi sendes meget hovedkulds tilbage til historien om Aristæus i Proteus' hule, hvor Cyrene nu tager Proteus' plads, efter at han er sprunget i vandet, og fortæller sin søn, hvad han skal gøre for at sone sin forbrydelse og få sine bier igen. For selv om han er skyldig, og guderne er vrede på ham, så kan de forsones (528-36). Nemlig ved at bruge metoden *bugonia*, som vi fik beskrevet af Vergil ovenfor, men som nu er udvidet til at omfatte fire tyre og fire kvier, hvortil kommer ofringer til Orfeus og Eurydike (537-47). Disse angivelser følger Aristæus, og ni dage efter kommer der ganske rigtigt bier ud af kadaverne (548-58).

Gian Biagio Conte har gjort et meget overbevisende forsøg på at forklare, hvad forholdet mellem Aristæus' succes og Orfeus' ulykke kan skyldes. Han analyserer som den første de to figurer for at finde ud af, hvad de har tilfælles, og hvor de er forskellige. De er begge en slags helte. De lider begge et tab, og de skal på en lang rejse til en anden verden for at få det tabte tilbage.⁹² Men deres områder, Aristæus hører til i landbruget og Orfeus i digtningen, og deres reaktioner på ulykken er forskellige.⁹³

De fleste, både *pessimister* og *optimister* har haft medlidenhed med Orfeus, og Griffins synspunkt har vundet almen accept: "For my part I cannot feel that the restoration of bees outweighs the suffering and death of Orpheus and Eurydice, especially in view of the way Virgil has handled the story. An exquisite ambivalence surely prevails. Life goes on, and the virtuous bees will for ever practice their virtuous

⁸⁸ Klingner 1963, 231.

⁸⁹ Henvisning til *SBer*, Berlin 1934, 673 hos Klingner 1963, 253.

⁹⁰ Klingner 1963, 234.

⁹¹ Klingner 1963, 238.

⁹² Conte 1986, 132.

⁹³ Conte 1986, 132-3.

collectivity; but the artist and his love must die, leaving nothing but the song.”⁹⁴ Orfeus har som digteren altid været set som den følelsesladede, hvor Aristæus er blevet betragtet som en kold type, de to er sågar blevet identificeret med hhv. Vergil og Augustus.

Men det behøver ikke at være den endelige og forklaring. Conte har nemlig vendt det hele på hovedet og konkluderer, at Aristæus tværtimod var den pligtopfyldende, ham som udfører de rigtige handlinger. Han erfarer nemlig sin ulykke og går den nødvendige vej for at rette op på tingene. Det medfører, at han må bede om hjælp, og - vigtigst af alt - så gør han, som der blev sagt, dvs. han udfører de gudommelige befalinger.⁹⁵ Orfeus derimod er lige modsat. Han havde også fået en slags guddommelig befaling, nemlig at han ikke måtte vende sig om, før han var nået ud af underverdenen, men han fejler i sit forsøg på at få Eurydike tilbage, idet han netop mangler udholdenhed og målrettethed. Conte peger, ligesom Otis og Griffin, på, at hele *epylliet* er viet til poesi: “Orpheus, as the text insists, is not only an unlucky lover; he is, certainly, also a *poet*”,⁹⁶ men til forskel fra de to andre undersøger han også, hvilken slags poesi det er. Hans konklusion lyder, at Orfeus kun synger om sin egen kærlighed, og ikke, som man kunne have forventet af Orfeus, en orfisk sang eller en sang om naturen. Det er netop hans kærlighed og elskovsdrift, der bringer ham i ulykke, fordi hans digtning kun handler om smerte.⁹⁷ Vergil viser os, at kærlighedsdigtningen fejler, fordi den er kontemplativ og statisk, mens Aristæus har held i sit forehavende, fordi han handler og lærer, samtidig med at han respekterer reglerne:⁹⁸ Conte slutter: “The major contrast here is between two poetic manners, and it mediates the irreducible difference between *two ways of life*.”⁹⁹ Vergil er ganske vist også digter, men han er ikke som kærlighedsdigteren lukket inde i sin egen verden, og hans digtning viser en verden, som man kan lære af, hvis man er villig til at tage imod gode råd og villig til at arbejde.¹⁰⁰

Vergil og Platon

Accepterer man Contes teori, så er det muligt både at forstærke den og at komme endnu videre i forståelsen af Vergils udgangspunkt. Vergil hentede som bekendt inspiration fra den græske litteratur. Derfor er det naturligt også at antage, at han overtog de græske forestillinger om myterne og grækernes holdning til karaktererne i dem. Myten om Orfeus kender vi fra Faidros’ dialog i Platons *Symposion* og det ville ikke være upassende, at se efter, hvad vi der får at vide om skikkelsen 179b-d:

Det er kun elskende der vil gå i døden for andre, det gælder mænd så vel som kvinder. Pelias’ datter Al-kestis er et glimrende bevis for hele verden på denne påstand; hun var den eneste der ville dø for sin mand, selvom han havde både far og mor. (...) Hendes død forekom ikke alene mennesker men også guder meget smuk. Selvom guderne kun havde givet nogle få udvalgte af

⁹⁴ Griffin 1985, 279.

⁹⁵ Conte 1986, 134-5.

⁹⁶ Conte 1986, 135.

⁹⁷ Conte 1986, 136.

⁹⁸ Conte 1986, 137.

⁹⁹ Conte 1986, 139.

¹⁰⁰ Conte 1986, 140.

samme karat det privilegium at deres sjæl måtte stige op fra Hades, lod de også hendes sjæl vende tilbage igen fordi de glædede sig over hendes død.

Orfeus, Oiagras' søn, sendte de derimod tomhændet op fra Hades og viste ham kun et skyggebillede af den kvinde som han var gået derned efter. Hende fik han ikke. Guderne syntes nemlig han var for veg (han var jo også sanger!) siden han ikke turde gå i døden for hende ligesom Alkestis, men fandt på en måde så han kunne gå ned i Hades i levende live. Derfor gav de ham denne straf, og de sørgede for at han døde for kvindehånd. Men Achilleus Thetis' søn, respekterede de og sendte til De Saliges Øer.¹⁰¹

Vergil kan ikke have været ubekendt med Platons opfattelse af Orfeus, og hvis han havde været uenig i den, må vi formode, at Conte havde ret i sin teori om at Orfeus godt nok er digter, men at det ikke er den rigtige poesi, han repræsenterer. Tilbage bliver spørgsmålet om Vergil havde nogen præcis person i tankerne, og om vi dermed kan se en historisk figur repræsenteret i Orfeus. Det tror jeg faktisk er muligt. Her skal vi se efter, hvem Vergil havde som forgængere og i hvilken grad, han adskilte sig fra disse.

Vergil og Catul

Catul var en del af en litterær skole, der kaldes *neoterikerne*, der var aktive i den sene republik. De kom til at ændre digterens rolle, idet de mente, at der var ære nok i bare at digte, og altså ikke dyrke digtningen som sidebeskæftigelse til for eksempel en politisk karriere.¹⁰² Denne holdning kom naturligvis til at påvirke Vergil som digter og ligesom *neoterikerne* helligede hans sig fuldt og helt digtningen. Men der var især to andre forhold, der må formodes at have øvet indflydelse på ham, nemlig *neoterikernes* totale afstandtagen fra politik, ikke bare i deres aktive liv, men også politiske emner i deres digtning, og deres væmmelse ved alt, hvad der ikke havde centrum i bylivet.

Vi kan med stor ret formode, at Vergil reagerede på denne holdning ved at vise, at det var muligt at lave stor poesi med et så simpelt emne som landbrug. Det skyldes ikke, at Vergil reagerede alene for reaktionens skyld, men fordi han i modsætning til Catul havde oplevet borgerkrigene og nu søgte efter nogle andre værdier end dem, som bylivet kunne tilbyde. Dem fandt han hos de simple mennesker på landet.¹⁰³ Vergils digtning er altså en reaktion imod en tidligere skole, og denne reaktion kommer til udtryk i *Georgika*, hvor temaet er umiddelbart kunne synes 'lavt', men hvor stilen ikke er det.

Ser vi på *Orfeus* som den evige sanger, der hele tiden besynger sin elskede, og selv når han er død begræder tabet af hende, er den fristende at identificere ham med Catul og hans ulykkelige kærlighedsforhold til Lesbia. Catuls digtning var selvcentreret og lukket nøjagtig som *Orfeus'* er det i Vergils øjne. Det var muligvis synd for dem begge to, men udgangspunktet var, at de ikke foretog sig de rette handlinger.

Vergil var ligesom Catul digter; men hans digte i *Bukolika* er ikke rigtige kærlighedssange, og han forlader helt kærligheden i *Georgika*. I begge digtene og senere også i *Æneiden* tager han imidlertid politiske emner op. I *Bukolika* er det borgerkrigene, i *Georgika* og i *Æneiden* er det *Augustus*. Med *Georgika* vil Vergil vise

¹⁰¹ 179b-180b. Oversættelse: Mejer og Tortzen 2000, 100-1.

¹⁰² Lyne 1986, 593-4.

¹⁰³ Griffin 1986, 623.

vejen til de rette værdier: *pietas*, fædrelandskærlighed osv., men han vil også vise, at man ikke behøver følge disse nye værdier på bekostning af kunsten. Derfor skal vi se *aristæusepylliet* som et svar til Catul, der var forgængeren i denne genre. Catul (64) fortalte den lykkelige historie om *argonautertogsdeltageren* Peleus og havnymfens Thetis' bryllup, som dog fik en trist udgang, idet deres søn Achilleus blev født til et kort liv. Vergils *epyllion* handler ikke om kærlighed, hvis det gør er det den ulykkelige kærlighed, men har snarere fokus på *Aristæus* og hans flid, møje og beslutsomhed: "Haud mora continuo matris praecepta facessit" (548).

Vergil og Augustus

Vergil slutter fjerde bog og dermed hele *Georgika*, men også *Bukolika* med en *sfragis* (559-566):¹⁰⁴

4.559-62

Haec super arborum cultu pecorumque canebam
et super arboribus, Caesar dum magnus ad altum
fulminat Euphraten bello victorque volentis
per populos dat iura viamque adfectat Olympo.

Dette sang jeg om markers dyrkning og kvæghold og om træer, mens den højmægtige Cæsar ved den dybe Eufkrat tordner i krig og som sejrherre pålægger frivillige folkeslag civilisationen og slår ind på vejen til Olympen.

Denne lovprisning af Oktavian, der muligvis har allusioner til Kallimachos' modstilling mellem Zeus og sig selv,¹⁰⁵ tager forskud på Oktavians *apothese*, for det er Oktavian, der tordner og dermed overtager Jupiters plads på Olympen, snarere end at slutte sig til ham.¹⁰⁶ Men Vergil fortsætter:

4.563-66

illo Vergilium me tempore dulcis alebat
Parthenope studiis florentem ignobilis oti,
carmina qui lusi pastorum audaxque iumenta,
Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.

på dette tidspunkt holdtes jeg, Vergil, af velsignede Parthenope blomstrende i syslen med ugloværdig fritid, jeg som i kådhed legede med hyrderes digte og trækdyr, jeg sang om dig, Tityrus, under bøgens skyggende krone.

Umiddelbart ser det bare ud, som om disse vers helt uskyldigt tjener til at datere digtet og til at identificere digterens navn og litterære produktion, men det er i virkeligheden Vergils undskyldning for at hylde sin patron og ikke mindst sig selv.¹⁰⁷ Man kan gå videre, for i valget af sammenstillingen mellem Oktavian på vej til den himmelske Olymp og sig selv, kunne man tænke sig, at Vergil i virkeligheden ville koble sig på Augustus' *apothese*. Det måtte forblive en ren hypotese, hvis ikke det var fordi, det er et indtryk, der kan bekræftes med henvisning til andre steder. I *prooimiet* til tredje bog finder vi nemlig Vergils udtrykte begrundelse for at kaste sig over emnet i *Georgika*.

¹⁰⁴ Mynors 1990, 323 siger om *sfragis*: "Poets (other than epic poets and dramatists) have written into their works their names and sometimes more about themselves, since Hesiod *theog.* 22 and the Homeric hymn to Apollo 166-76. Theognis calls this a σφραγίς or seal - we should say 'signature' - and under that name it became a regular feature of the Greek *nomos* sung by the *kitharodos*, of which we have a famous example in the *Persae* of Timotheus (...)."

¹⁰⁵ Thomas 1988b, 240 ad 560-1, med henvisning til Kallimachos *Aet.* I, fr. 1.20: "βροντᾶν οὐκ ἐμὸν, ἀλλὰ Διός," Det er ikke mit job at tordne, men Zeus'.

¹⁰⁶ Thomas 1988b, 240 ad 560-1 og 562.

¹⁰⁷ Mynors 1990, 323-4.

3.6-9

cui non dictus Hylas puer et Latonia Delos
Hippodameque umeroque Pelops insignis eburno,
acer equis? temptanda via est, qua me quoque possim
tollere humo victorque virum volitare per ora.

Af hvem er unge Hylas og Latonas Delos ikke omtalt
og Hippodame og Pelops, kendelig på elfenbensskulde-
ren og hurtig til hest? Jeg må prøve en måde, så også jeg
kan hæve mig fra jorden og flyve sejrrig på alles læber.

Vergil er tydeligt polemisk i denne passage. Hylas var en yngling, som tog med Herkules på Argonautertoget, og som blev figuren på den pæderastiske kærlighed i den aleksandrinske og *neoteriske* poesi,¹⁰⁸ der jo imiterede den aleksandrinske. Sange om Latonas svangerskab med Apollon og Diana,¹⁰⁹ som Catul gjorde til genstand for sit digt nr. 34, bliver også vraget ligesom emnet væddekamp og myter om guders kannibalisme, der også var en succes hos aleksandrinerne.¹¹⁰ Den aleksandrinske poesi var netop kendetegnet ved en forkærlighed for bizarre mytiske og følelseladede temaer, og ved ligesom *neoterikernes* at være totalt adskilt fra politik.¹¹¹ Denne slags poesi afviser Vergil at beskæftige sig med og det bekræfter, at vi havde ret i at tolke *Orfeusmyten* som en opdeling af poesien i to: kærlighedsdigtningen og den samfundsgavnligede digtning.

Med "volitare per ora henviser" Vergil til Ennius' gravepigram med verset "volito vivos per ora virum."¹¹² Og det er netop Ennius og til en vis grad Lukrets, som han ønsker sejren over. Lukrets lod Epikur indtage rollen som sejrherre og triumfator i en digterkamp: "qui primus amoeno / detulit ex Helicone perenni fronde coronam" (1. 117),¹¹³ men Vergil påtager sig tilsyneladende Ennius' rolle.¹¹⁴

3.10-13

primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas;
primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas
et viridi in campo templum de marmore ponam.

som den første vil jeg føre muserne til mit fædreland, om
blot jeg lever, når jeg vender tilbage fra den aoniske top;
som den første give dig, Mantua, idymæiske palmer
og opføre et marmortempel på den grønne mark.

Vergil ønsker at overgå Lukrets og Ennius og overrække palmerne, et sejrssymbol, til sin fødeby Mantua, men det vigtigste er, at han også ser det som sin opgave at bringe digterkunsten, her repræsenteret ved muserne, hjem til Italien, der måske nok har været rigt på arbejde, men siges det implicit, fattigt på kultur. Et synspunkt vi også kender fra Horats:

Epist. 2.1.156-7

Graecia capta ferum victorem cepit et artes
intulit agresti Latio.

Besejrede Grækenland indtog den rå sejrherre og påførte
bondske Latium kunsterne.

¹⁰⁸ Thomas 1988b, 38, ad 6.

¹⁰⁹ Mynors 1990 179.

¹¹⁰ Thomas 1988b, 38-9.

¹¹¹ Fox 1986, 363.

¹¹² Buchheit 1972, 99-100.

¹¹³ Buchheit 1972, 101.

¹¹⁴ Buchheit 1972, 100.

Italien var ikke hjemsted for kunsten før erobringen af Grækenland, eller mere præcist i Vergils fortolkning, før han selv erobrede palmerne. De gamle romere besad en masse dyder og de var arbejdsomme, nøjagtigt som bierne, men de delte også biernes mangel på poetiske kvaliteter. Men med Vergils hjemførelse af muserne bliver Italien for første gang bliver i stand til at måle sig med Grækenland.¹¹⁵

Men han har højere mål end at kappes med Lukrets og Ennius. Inden vi får at vide, hvad de er, skal vi dog lige tilbage til Oktavian, for Vergils forherligelse af ham og hans selvforherligelse er slet ikke adskilt. Sejren er Vergils, men han tager ikke al æren til sig selv, tværtimod hædrer han Oktavian som Lukrets hædrede Ennius. For palmerne vindes ikke med digtet *Georgika*, og *modo vita supersit*, er ikke beregnet på færdiggørelsen af bog tre og fire, men annonceringen af et nyt digt.¹¹⁶

3.16-22

<p>in medio mihi Caesar erit templumque tenebit: illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro centum quadriugos agitabo ad flumina currus. cuncta mihi Alpheum linquens lucosque Molochi cursibus et crudo decernet Graecia caestu ipse caput tonsae foliis ornatus olivae dona feram.</p>	<p>jeg vil lade Cæsar stå i midten og beherske templet: til hans ære vil jeg, sejrrig og statelig i tyrisk purpur lade hundrede firspand rende langs floden. hele Grækenland forlader Alpheüs og Molochos' lunde og vil kæmpe til min ære i væddeløb og nævekamp mens jeg vil bringe offergaver med hovedet smykket med det klippede oliventræs blade.</p>
--	--

Oktavian skal være hovedperson, "in medio mihi Caesar," hvilket må betyde, at Vergil har haft en plan i hovedet om at lave et episk digt, ikke som det, der blev resultatet, nemlig *Æneiden*, et historisk digt med henvisninger frem til Augustus, men derimod Oktavian som episk helt med henvisninger til fortiden, dvs. en *Augusteïde*.¹¹⁷ Men det er ikke det hele. Vi skal også vide, hvorfor Oktavian skal hædres.

Vergil kunne have valgt at bringe sine sejrpalmer til Jupiters tempel, men tværtimod bygger han, som det var almindeligt, når en sejrherre ville takke en gud for en sejr, et nyt tempel. Templet indvies til Oktavian og dermed gør Vergil ham til gud.¹¹⁸ Det sker som tak for, at han havde gjort det muligt for Vergil overhovedet at vinde palmerne, nemlig ved at genindføre guldalderen.¹¹⁹

Hvad er det for en rolle Vergil har, når han rejser et tempel? Når han gør Oktavian til en gud, må Vergil selv indtage en eller anden rolle i den religiøse verden. Vergil siger det selv klart og tydeligt med sin beskrivelse af hovedet, der er dækket med olivenkrans: han vil have rollen som præst.¹²⁰ Det er en vigtig iagttagelse; for da hans funktion som digter er at guddommeliggøre Oktavian, og da han som præst kan stå i direkte forbindelse med guden, giver det ham tydeligvis en andel i kejserens *apoteose*.¹²¹

¹¹⁵ Buchheit 1972, 113.

¹¹⁶ Thomas 1988b, ad 10.

¹¹⁷ Mynors 1990, 181.

¹¹⁸ Buchheit 1972, 103.

¹¹⁹ Buchheit 1972, 113.

¹²⁰ Wilkinson 1982, 99 oversætter: "Myself as priest, my brow with olive wreathed, / will offer gifts."
[min understregning].

¹²¹ Buchheit 1972, 19-20.

Det er Vergils funktion som præst at takke guden for guldalderens genkomst, og dermed for at digteren Vergil overhovedet er i stand til at digte. Vergil var allerede i anden bog med den såkaldte *laus Italiae* fremkommet med ideen om guldalderens genkomst (2.136-176),¹²² og denne tanke strækker sig så langt tilbage som *Ekloge 4*:

E. 4.4-10

Ultima Cumae venit iam carminis aetas
magnus ab integro saeculorum nascitur ordo.
iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna,
iam nova progenies caelo demittitur alto
tu modo nascenti puero, quo ferea primum
desinet ac toto surget gens aurea mundo,
casta fave Lucina: tuus iam regnat Apollo

Nu er den tid, Sibylle har nævnt; vi står ved dens udgang.
Frem som af moderskød går ny århundreders følge.
Retfærd kommer igen med de gamle livsalige dage.
Nyt spirer op, og spiren har rod i himlen deroppe.
Drengen, som fødes nu, med ham jernalderen svinder,
og fra ham går en guldslægt ud over jorderig vide.
Skærm ham i fødslen, gudinde! Nu hersker din

broder Apollon.¹²³

Men fokus er i *prooimiet* til tredje bog ikke alene på Oktavian, for med den syntaktiske chiasme "mihi ... erit | illi ... ego" forbindes Vergil og Oktavian på samme uadskillelige måde som i resten af *prooimiet* til tredje bog og i *sfragissen* af fjerde bog, således som i den vergilske tankegang i det hele taget.¹²⁴

Vi ser nu igen digteren som *victor* iklædt purpurkappe, laurbærkrans og ret til at køre firspand. Den rolle, han tillægger sig selv, er ny,¹²⁵ og det er her nøglen til forståelsen af Vergil ligger. Før han begyndte at skrive, var der nemlig i Rom ikke tradition for, at digteren indtog en så vigtig plads i samfundet, som Vergil vil have. Digternes anseelse udviklede sig kun langsomt fra Ennius til Lukrets og *neoterikerne* og det Vergil gør, er at fuldende denne udvikling, idet han viser, at digtningen kunne være til stor nytte for staten.¹²⁶ Det er først med Vergil, at digtning bliver ikke bare en selvstændig, som den var hos *neoterikerne*, men også en respektabel beskæftigelse, og derfor er det ikke bare muserne, som han vil bringe hjem fra Olympen, men også den position som digterne indtog i Grækenland.¹²⁷ Hans succes med dette forehavende skyldes Oktavians rolle i sikringen af freden.

Med projektet som skitseret i tredje bog af *Georgika* og angivelsen af Oktavians plads midt i templet, mener Vergil, at denne guldalder er genindført, og at Apollon er Oktavians allierede i det ny fredelige århundrede.¹²⁸ Inspirationen til en sådan forherligelse har Vergil fundet hos Pindar, nærmere bestemt den første olympiske ode, hvor Hierons sejr i Olympia fejres.¹²⁹ Men Pindar leverer ikke blot inspirationen, han indtager også den plads i Grækenland, Vergil ønsker i Rom. Vergil fejrer sin egen digtning som en hjemkommen sejrherre fejrer sin triumf. Han annoncerer i et digt, der har Hesiod som model, at han med et nyt digt til Oktavian vil bruge Homer som model og dermed give Italien det store episke værk, som landet indtil da manglede.

¹²² Buchheit 1972, 115.

¹²³ Hjortsø 1984, 109.

¹²⁴ Thomas 1988b, 41, ad 16-7

¹²⁵ Buchheit 1972, 5.

¹²⁶ Buchheit 1972, 3.

¹²⁷ Lyne 1986, 594.

¹²⁸ Buchheit 1972, 95.

¹²⁹ Buchheit 1972, 148.

Vergil ønsker altså at forene Homers storhed med Pindars status.¹³⁰ Med samspillet i fjerde bogs *sfragis* mellem Oktavian og Vergil og med de gennemgåede afsnit af *Georgika* og *Bukolika* i bagehovedet bliver *prooimiet* til fjerde bog lige pludselig mere forståeligt:

4. 6-7

In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo.

ringe er besværet, men ikke ring æren, hvis fjendtlige
magter tillader det, og Apollon hører, når han anråbes.

Vergil postulerer "in tenui labor," men mener ubestrideligt "non tenuis gloria." Han ønsker ære og en position som digter, der bliver højere jo højere kejserens er. Digteren og kejseren fungerer i fællesskab og hverken skal eller kan klare sig uden hinanden. Kejseren sikrer freden, og i sidste ende guldalderens genkomst, mens digteren ved kejserens side også har en vigtig funktion i samfundet. Ikke med ligegyldig hvilken slags digtning, og slet ikke med navlebeskuende kærlighedssange, men med en oplysende politisk digtning; for kun på denne måde kan poesi og politik gå hånd i hånd.

Konklusion

Vi lagde i introduktionen ud med spørgsmålet om, hvad *Georgika* og især fjerde bog af denne er for en tekst, og hvad den kunne sige om Vergils selvforståelse og hans forhold til Augustus. Under gennemgangen af første halvdel af værket har vi set, at der i beskrivelsen af bierne kun er en meget indirekte kommentar til aktuelle personer og politiske begivenheder. Vergil var forholdsvis tro mod sine forlæg i fagprosaen om landbrug, og han nærede intet ønske om at lade denne del eller bøgerne 1-4 være direkte politisk, undtagen i de afsnit, hvor det eksplicit siges. Denne del af værket skal vi snarere se som en afstandtagen fra *neoterikerne* og deres værdier og som Vergils søgen efter en ny verdensorden. Overordnet kan man dog sige, at der er tale om en generel allusion til det romerske samfund som sådan i en fase, som Vergil har set som en overgang fra en dårlig tidsalder til en bedre. Derfor er det frugtesløst, at se efter hvilke historiske personer, der ligger i lederne hos bierne og hvem gartneren kunne være.

Derimod giver det bedre mening at se myten om *aristæusepylliet* og myten om Orfeus og Eurydike som Vergils afsluttende kommentar til udvikling som han ønskede. Vi har set at, Vergil selv giver udtryk for afstandtagen fra de emner, som *neoterikerne* gjorde til genstand for deres digtning. Derfra er der ikke langt til at se en stor repræsentant for denne retning som målet for Vergils kritik i den måde, han vælger at dreje myten om Orfeus og Eurydike på. Hvad enten man tror på dette eller ej, må man indrømme, at det er den hidtil eneste teori, der forklarer alle elementer i digtet, tager hensyn til alle aspekter af *Georgika*, og som ikke lader nogen løse ender tilbage. Desuden forklarer den tilsyneladende paradoksale situation, at en stor digter laver stor poesi som hyldest til en dødelig.

Vi har set, at der er mange passager, der utvetydigt viser, hvad Vergil mente om Oktavian. Vi kan derfor ikke være enige med *pessimisterne*, som f.eks. Braund, når hun skriver : "If Hercules is a model (...) for August, then Orpheus is a model for

¹³⁰ Buchheit 1972, 158.

Virgil. Where Augustus' expectations of immortality derives from his military and political achievements, Virgil's hopes of immortality lies in his songs."¹³¹ For Orfeus var ikke en model til efterfølgelse. Det eneste vi kan indrømme hende, er at Vergil håbede på udødelighed for ham selv og for Augustus, men han så ikke dette som et modsætningsforhold, men tværtimod som en komplementering. Vergil var nemlig ikke *antiaugustæer*, og hans forhold til Augustus var langt fra ambivalent. Det kan ikke vises mere tydeligt end ved at henvise til de ovenfor nævnte passager i *Georgika*. Det endelig slag mellem *pessimister* og *optimister* har ikke stået endnu, og indtil det sker, må vi nok nøjes med at henvise til Clarke, der har leveret det skarpeste angreb på den *pessimistiske* holdning og vist, at det er *pessimisterne*, der står med bevisbyrden: "One of the most amazing trends in recent literary criticism of ancient literature - the attempt to describe Vergil and Ovid as anti-Augustan, anti-establishment radicals, ideologically opposed to a proto-fascist dictator (...) there is virtually no hard evidence to support it."¹³²

Var Vergil så Augustus' villige instrument? Nej, Vergils rolle var meget mere aktiv end begge lejre, både *optimister* og *pessimister* har villet indse. Vergil var ikke en digterklient i denne terms negative forstand, og han skrev hverken *Georgika* og *Æneiden*, fordi han var blevet bedt om det. Tværtimod havde han meget tidligt meget høje ambitioner på egne vegne. Han skrev poesi, fordi han var digter og fordi han ikke kunne lade være. Han brugte de bedste kilder, havde de største forbilleder og de højeste mål, og vi kan i dag se, at han indfrie sine forventninger. Derfor skal hans digte måles med poetiske skalaer og ikke med politiske eller filosofiske.

Men han havde også ambitioner på Oktavians vegne, og han guddommeliggjorde ham i sin digtning, to år før denne blev tildelt titlen *Augustus*. Det gjorde han ikke kun, fordi kejseren var en kærkommen figur til hans planlagte epos, men fordi han fuldt og helt troede på, at der var nye og bedre tider i vente, og at de skyldtes eller snarere kunne komme til at skyldes Oktavian. Han så derfor sin rolle som digter som vigtig i sikringen af bedst mulige betingelser for kejseren, ikke bare for kejserens skyld, sådan som man forventer det, når man bruger den moderne og anakronistiske betegnelse *propaganda*, men også for sin egen og - hvad vigtigst er - for hele Italiens og alle romernes skyld.

Vergil indtog en rolle, der var så entydig og klar, at Victor Hugo og andre elskere af stor poesi ikke behøver at være irriterede. Romernes største digter var ikke en del af et magtapparat, som følgagtigt stillede sine retoriske talenter til rådighed for hvad som helst. Vi har nemlig allerede set, at Vergil var meget mere aktiv, og at han troede på Oktavian og den førte politik, og sidst men ikke mindst, så troede han på, hvad han selv gjorde.

Vergil indførte kulturen til Italien og han gav digteren en rolle, som romerske digtere aldrig havde haft før. Men han gjorde også Oktavian til gud på et tidspunkt, hvor man ikke var kommet så langt ude i den virkelige verden. Det kunne tyde på, at Vergil langt fra at være efterplapper var ophavsmand til en ny politisk linie.

Vergil er politisk i sit budskab. Men i det virkelige liv ved vi at, han ikke deltog aktivt i politik. Det er et underligt modsætningsforhold, men betragter man hans funktion, så er det et andet sted, han har sin aktivitet. I *sfragissen* af fjerde bog kalder

¹³¹ Braund 1997, 220.

¹³² Clarke, 1977, 322.

han det selv for *otium*. *Otium* er netop et vigtigt element i den ideologi, som den store tyske arkæolog, Paul Zanker, for nylig har vist var fremherskende i romersk kejsertid siden Augustus. Zanker, mener nemlig, at der mellem kejser og borgere var en form for uskreven kontrakt, der sagde, at kejseren skulle sikre borgerne *otium* og egnede steder til at fordrive denne, f.eks. badeanstalter, torve og amfiteatre. Borgerne på deres side skulle afholde sig fra aktiv deltagelse i politik, nyde deres *otium* i de dertil indrettede institutioner og sikre kejseren en *apotheose* efter hans død, hvis han vel og mærke som Augustus, men ikke som Tiberius eller Nero, havde opfyldt sin del af kontrakten.¹³³ Vergil ser i hvert fald ud til, i skikkelse af digterpræst at prædike politisk afholdenhed.¹³⁴

¹³³ Zanker 1997, 6-7 og 35-6.

¹³⁴ Michel 1971, 243-4: "Virgile ne s'est pas borné à être un courtisan. Il a plutôt cherché dans la philosophie de son temps les moyens de prêter au régime augustéen une valeur universelle, de dégager sa mission. Il se trouvait ainsi conduit à accomplir une double démarche d'un caractère très romain, à la fois idéaliste et pessimiste. La royauté ne peut être justifié en effet que par l'ideal - elle est le meilleur régime, lorsqu'elle se confond avec l'aristocratie - et par le pessimisme - les hommes ont besoin d'un maître qui assure leur repos."

Bibliografi

- André 1970 J. André, "Deux notes sur les sources de Virgile," *RPh* 44, 11-7.
- Bardon og Verdière 1971 H. Bardon og R. Verdière (red.) *Vergiliana, Recherches sur Virgile*, Leiden.
- Batstone 1997 W. Batstone, "Virgilian didaxis: value and meaning in the Georgics," i Martindale 1997, 125-44.
- Boardman 1986 J. Boardman, J. Griffin og O. Murray (red.), *The Oxford History of the Classical World*, Oxford-New York.
- Braund 1997 S. M. Braund, Virgil and the Cosmos: religious and philosophical ideas," i Martindale 1997, 204-21
- Buchheit 1972 V. Buchheit, *Der Anspruch des Dichters in Vergils Georgika*, Darmstadt.
- Burck 1929 E. Burck, "Die Komposition von Vergils Georgika," opr. *Hermes* 64, 279-321, læst i Hardie 1999b, 84-118.
- Burck 1958 E. Burck, rec. af Richter, "Vergil Georgica," *Gnomon* 31, 224-38.
- Büchner 1955 K. Büchner, "P. Vergilius Maro," *RE* VIII.A.2, 1265-1337, s.v. "P. Vergilius Maro, Georgica".
- Clarke 1977 W. M. Clarke, "Ovid: A Review Article," *CJ* 72, 317-326.
- Coleireo 1971 E. Coleiro, "Allegory in the IVth Georgics," *S.B. Vergiliana*, udg. H. Bardon og R. Verdière, Leiden 113-23.
- Coleman 1962 R. Coleman, "Gallus, The *Bucolics*, and the Ending of the Fourth *Georgic*," opr. *AJPh* 83, 1962, 55-71, læst i Hardie 1999b, 289-300.
- Conte 1986 G. B. Conte, *The Rhetoric of Imitation, Genre and Poetic Memory in Virgil and Other Latin Poets*, overs. af Ch. Segal m.fl., red. med forord af Ch. Segal, New York.
- Dahlman 1954 H. Dahlmann, "Der Bienenstaat in Vergils Georgica," opr. *AbhMainz* 10, 547-62, læst i Hardie 1999b, 253-67.
- Farrell 1997 J. Farrell, "The Virgilian intertext," i Martindale 1997, 222-38.
- Farrington 1963 B. Farrington, "Polemical Allusions to the *De Rerum Natura* of Lucretius in the Works of Vergil," opr. i L. Varcl. og R. F. Willetts (udg.), *GERAS. Studies Presented to G. Thomson on the Occasion of his Sixtieth Birthday*, Prague, 87-94, læst i Hardie 1999a, 18-26.
- Fletcher 1968 G. B. A. Fletcher, "Notes on Vergil, Eclogues, Georgics and Aeneid I-IV," *Latomus* 27, 165-74.
- Fowler 1991 D. Fowler, "Subject Reviews, Roman Literature," *G&R* 38, 239-41.
- Fox 1986 R. L. Fox, "Hellenistic Culture and Literature," i Boardman 1986, 338-64.
- Gale 1991 M. R. Gale, "Man and Beast in Lucretius and the *Georgics*," opr. *CQ* 41, 414-26, læst i Hardie 1999b, 41-57.
- Galinsky 1975 G. K. Galinsky, *Ovid's Metamorphoses, An Introduction to the Basic Aspects*, Oxford.
- Goelzer 1929 H. Goelzer, "Virgile et l'apothéose d'Octavian au livre 1 des Georgiques," *PCA* 26, 38-40.
- Griffin 1985 J. Griffin, "The Fourth *Georgic*, Virgil and Rome," opr. *Latin Poets and Roman Life*, London, læst i Hardie 1999b, 268-88.
- Habinek 1990 T. N. Habinek, "Sacrifice, Society, and Vergil's Ox-born Bees," opr. i M. Griffith og D. J. Mastronarde (udg.), *Cabinet of the Muses. Essays on Classical and Comparative Literature in Honour of Th. G. Rosenmeyer*, Atlanta, 209-23, læst i Hardie 1999b, 328-43.
- Hardie 1998 P. Hardie, *Vergil, Greece & Rome, New Surveys in the Classics* No. 28, Oxford.
- Hardie 1997 P. Hardie, "Virgil and Tragedy", i Martindale 1997, 313-26.
- Hardie 1999a og 1999b P. Hardie (udg.), *Virgil, Critical Assessments of Classical Authors*, I *General Articles and the Eclogues*, II *Georgics*, London og New York.
- Hermann 1931 L. Hermann, "Le quatrieme livre et les abailles d'Actium," *REA* 33, 219-24.
- Hjortsø 1984 L. Hjortsø, *Græske Guder og Helte*, København.

- Horsfall 1995a N. Horsfall, "Virgil, his life and time," i *A Companion to the Study of Virgil*, Horsfall (udg.), Leiden-New-York-Köln, 1-25.
- Horsfall 1995b N. Horsfall, "Georgics," i *A Companion to the Study of Virgil*, Horsfall (udg.), Leiden-New-York-Köln, 63-100.
- Huxley 1963 H. H. Huxley, *Georgics I and IV*, London.
- Jahn 1904 P. Jahn, "Aus Vergils Dichterwerkstätte, Georgics IV.1-180," *Philologus* 63, 66-93.
- Jenkyns 1993 R. Jenkyns, "Labor Improbis," opr. *CQ* 43. 243-8, læst i Hardie 1999b 154-61.
- Joudoux 1971 R. Joudoux, "La philosophie politique des Georgiques d'après le livre IV vers 149 à 169," *Bulletin de l'Association de Guillaume Budé* 1 (ser. 4), 67-82.
- Kitchell 1989 K. F. Kitchell, "The Origin of Vergil's Myth of the "Bugonia," i *Daidalikon, Studies in the memory of Raymond V. Schoder S. J.*, Wauconda, 193-206.
- Klepl 1967 H. Klepl, *Lukrets und Virgil*, Darmstadt.
- Klingner 1931 F. Klingner, "Über das Lob des Landlebens in Virgils Georgica," opr. *Hermes* 66, 159-89, læst i Hardie 1999b, 184-210.
- Klingner 1935 F. Klingner, "Die Einheit des virgilischen Lebenswerkes," opr. *RM* 45, 1935, 43-58 = *id. Römische Geisteswelt*, München2, 1961, 274-9, læst i Hardie 1999a 3-17.
- Klingner 1952 F. Klingner, "Philosophie und Dichtkunst des Lukrets," *Hermes* 8, 3-31.
- Klingner 1963 F. Klingner, *Vergils, Georgica*, Zürich.
- Klingner 1964 F. Klingner, "Griechische Einflüsse," *Studien zur Griechischen und Römischen Literatur*, Zürich-Stuttgart.
- Klingner 1967 F. Klingner, *Virgil, Bucolica Georgica Aeneis*, Zürich.
- La Penna 1962 A. La Penna, "Hesiod in the Culture and Poetry of Virgil," opr. *Hésiode et son influence*, Vandoeuvres-Geneve, 225-47, læst i Hardie 1999b, 25-40.
- Lyne 1986 R. O. A. M. Lyne, "Augustan Poetry and Society," i Boardman 1986, 592-635.
- McAuslan 1990 I. McAuslan og P. Walcot (udg.), *Greece & Rome Studies, Virgil*, Oxford.
- Martindale 1997 Ch. Martindale (udg.), *The Cambridge Companion to Virgil*, Cambridge.
- Mejer og Tortzen 2000 J. Mejer og Chr. Gorm Tortzen, *Kend dig selv, Et Platonudvalg*, København.
- Michel 1971 A. Michel, "Virgil et la politique imperiale: un courtisan ou un philosophe?," i Bardon 1971, 212-45.
- Miles 1980 G. B. Miles, *Virgil's "Georgics" A New Interpretation*, Berkeley-Los Angeles-London.
- Mynors 1969 R. A. B. Mynors (udg.), *P. Vergili Maronis Opera*, Oxford.
- Mynors 1990 R. A. B. Mynors, *Virgil's Georgics: A Commentary*, Oxford.
- Nawratil 1940 K. Nawratil, "Zum vierten Buch der Georgica," *WS* 58, 112-9.
- Olck 1899 F. Olck, Bienen, *RE* III, 431-450, s.v. *Biene* og *id. ibid.* 450-7, s.v. *Bienenzucht*.
- Otis 1964 B. Otis, *Virgil, A Study in Civilized Poetry*, Oxford.
- Otis 1969 B. Otis, rec. af Klingners *Virgil, Bukolika, Georgika, Aeneis, Gnomon* 41, 554-574.
- Otis 1972 B. Otis, "A New Study of the *Georgics*," opr. *Phoenix* 26, 40-62, læst i Hardie 1999b, 119-142.
- Parry 1972 A. Parry, "The Idea of Art in Virgil's *Georgics*," *Arethusa* 5, 35-52.
- Putnam 1972 M. C. J. Putnam, "The Virgilian Achievement," *Arethusa* 5, 53-70.
- Putnam 1979 M. C. J. Putnam, *Virgil's poem on the earth, Studies in the "Georgics"*, Princeton.
- Ravinel 1961 R. de Ravinel, "A propos du livre IV des Georgiques," *REL* 39, 94-9.
- Rener 1972 F. M. Rener, "Friedrich Spee and Virgils fourth Georgic," *CompLit* 24, 118-35.
- Richter 1957 W. Richter, *Vergil Georgica*, München.
- Ross 1987 D. O. Ross, jr., *Virgil's Element, Physics and Poetry in the "Georgics"*, Princeton.
- Spurr 1986 M. S. Spurr, "Agriculture and the *Georgics*," opr. *G&R* 33, 164-87, læst i Hardie 1999b, 1-24.
- Tarrant 1997 R. J. Tarrant, "Poetry and Power: Virgil's poetry in contemporary context," i Martindale 1997, 169-87.

- Thomas 1986 R. F. Thomas, "Vergil's *Georgics* and the Art of Reference," opr. *CPh* 90, 171-98, læst i Hardie 1999b, 58-82.
- Thomas 1988a og 1988b R. F. Thomas, *Virgil, Georgics*, vol. 1: Books I-II, vol. 2: Books III-IV, Cambridge.
- Thomas 1991 R. F. Thomas, "The Sacrifice at the End of the *Georgics*, Aristaeus, and Vergilian Closure," opr. *CIPhil* 86, 211-8, læst i Hardie 1999b, 344-53.
- Williams 1967 R. D. Williams, *Virgil*, Oxford.
- Williams 1969 G. Williams, *Tradition and Originality in Roman Poetry*, Oxford.
- Wilkinson 1950 L. P. Wilkinson, "The intention of Vergil's *Georgics*," *G&R* 19, 19-28.
- Wilkinson 1969 L. P. Wilkinson, *The Georgics of Virgil, A Critical Survey*, Cambridge.
- Wilkinson 1982 L. P. Wilkinson, *The Georgics, Translated into English Verse with Introduction and Notes*, Harmondsworth.
- Whitfield 1956 B. G. Whitfield, "Virgil and the Bees, A Study in the Ancient Apicultural Lore," *G&R* 3, 99-117.
- Zanker 1997 P. Zanker, *Der Kaiser baut fürs Volks*, (opr. foredrag holdt i Düsseldorf 1995), Opladen.